

Norge har 85 byer!

Norge tilhører ikke Europas tetttest befolkede land, men vi holder oss utrolig nok med 85 byer, og tallet er stigende. I fire kommuner er det to byer (!), mens seks av de 85 flyter sammen i tre store tettsteder. Vi bør kanskje innføre den svenske forståelsen av ordet by.

Hvor bor man egentlig tetttest i Norge? Og hvilket tettsted har det største arealet? Et tettsted slutter om det blir mer enn 50 m mellom bolighusene (1), og grenser for tettsteder og kommuner er ikke alltid sammenfallende. Er Oslo størst uansett hvordan vi måler? Kan folk på Gjøvik på noen som helst måte føle seg større enn folk på Hamar? På hvilken måte er Kristiansund mer by enn Kristiansand?

Hvem er egentlig størst?

Naturligvis er Oslo størst, med 761 259 innbyggere (alle tall per 1.1. 1999) i tettstedet, og Bergen nr. 2 med 194 025 (2). Men plagsomt nok for trønderne er det samlede tettsted Stavanger/Sandnes rundt 1 600 flere enn i Trondheim, med hhv. 138 171 og 136 562 innbyggere.

Også i areal for tettstedet troner Oslo og Bergen øverst, men her kiler det samlede tettsted Fredrikstad/Sarpsborg seg inn på tredje plass for Stavanger/Sandnes og Trondheim. Det må gi østfoldingene en viss stolthet å ha Norges tredje videste bymessige bebyggelse. Mange er de også, 92 309 innbyggere, og med det foran fellesskapet Skien/Porsgrunn med 82 794 og Drammen med 73 523 innbyggere.

Med stort areal skulle det kanskje være duket for å detronisere Oslo når det gjelder tetthet. Ikke uten videre. Regner vi innbyggere per areal i tettstedet, er Oslo fortsatt størst, med 2 884. Denne listen byr imidlertid på overraskelser! På annen plass kommer Honningsvåg, som har skuffet sammen alle sine 2 588 innbyggere på en skarve kvadratkilometer. Så følger Tromsø og Vardø (!) før Trondheim endelig kan ta en etterlengtet revansj over de andre store med sin femte plass.

Men gleden er kortvarig for Midt-Norges hovedstad. Hvilken kommune er nemlig tetttest befolket? Her klemmer Stavanger til med topplass, med hele 1 543 innbyggere per kvadratkilometer, langt foran Oslo med sine 1 108. Og det er i denne noe spesielle grenen at Kristiansund kan briske seg med å være større enn Kristiansand. Alt på tredje plass kommer øybyen med 770 innbyggere per kvadratkilometer, Kristiansand er på en slapp 13. plass.

Naturlige rivaler

Ved Mjøsa er det grunnlag for strid. Tilsynelatende er Hamar størst, med 27 316 bosatt i tettstedet, godt foran Lillehammer med 18 527 og Gjøvik med 16 698. Også i areal er tettstedet Hamar størst, men her passerer Gjøvik Lillehammer. Men Gjøvik er den største kommunen med sine 26 698 innenfor grensene, knappe 544 flere enn Hamar og et par tusen flere enn Lillehammer. Selv ikke ved hjelp av formler for botetthet finner vi Lillehammer øverst, så det var godt de fikk de olympiske leker.

Blant byene i Møre og Romsdal er Ålesund en sikker vinner, mens Molde har under 1 000 innbyggere flere enn Kristiansund. Molde har slukt litt omegn og er derfor som kommune atskillig større. Rekkefølgen blir den samme om vi ser på tettstedenes areal. Godt for kaute ålesundere å være uten konkurranse, og fint for Molde å ha fylkesadministrasjonen, siden minstemann på Nordmøre var den eneste som kunne hevde seg på nasjonalt nivå, i disiplinen botetthet.

Hva er en by?

Man griper seg i å lure. Tidligere var bykommuner gitt tallet 0 som nest siste siffer i sin kommunekode av Statistisk sentralbyrå, og i så fall har vi 46 (1). Men det ble fritt frem å kalle seg by 1.1. 1996. Ifølge Jan Erik Mardal i Kommunal- og regionaldepartementet har det riktignok ingen praktiske eller legale konsekvenser, og departementet har ingen autoritativ oversikt over hvilke steder som har bystatus. Det er Kommunal Rapport som har interessert seg mest for dette og som har telt seg frem til 85 byer (3).

Honningsvåg i Nordkapp kastet seg frem og fikk bystatus etter 1.1. 1996, før Hammerfest-lobbyister fikk gjennomslag for en liten innsnevring i rettighetene senere i 1996. Da ble det bestemt at kommunen måtte ha 5 000 innbyggere, for at man skulle få lov til å kalle et tettsted i kommunen for by. Nå er det usikkerhet om Nordkapp er en bykommune eller ikke. Også om Stavern, som fikk bystatus under krigen, men angivelig mistet den etter kommunesammen slåing med Larvik, er det strid (3).

Hvordan er det så med identiteten til bor-

gere av forskjellige byer i samme kommune? I Larvik finnes byene Larvik (21 927) og kanskje Stavern (5 517), og på Karmøy finnes byene Korpervik med vel 6 000 innbyggere og den halvparten så store Skudeneshavn.

Og Porsgrunn, som hva tettsted angår altså ikke kan skilles fra Skien, har som kommune kanskje en ekstra by i seg, lille Brevik med under 2 000 fastboende (2). I Bamble finnes både Stathelle og Langesund. Kan man være borgermester i Korpervik og ordfører i Karmøy?

Ikke ønsker jeg å raljere over fordums storhet for våre trivelige små kystbyer, men det må være lov å spørre hvor grensen går. Tvedestrand har bare 1 862 innbyggere og er med det nest minst. Grensen på 5 000 gjelder ikke med tilbakevirkende kraft. Er det kanskje disse historisk betingede byene som har banet vei for de nyetablerte? Visste du at Setermoen er en by, med sine 2 228 sjeler? Og Otta tettsted, vår aller minste by (2), kan skille med 1 518. Det burde rekke med én fastlege der. Av nye byer er det muligens bare Lillestrøm i Skedsmo (38 701) som kan kalles en ordentlig by. Selv postnummeret deres er større enn innbyggertallet på Otta.

Meningsløst

Denne artikkelen er ganske så meningsløs. Men det synes jeg også det er å ha bykommuner med botetthet på 1,4 innbyggere per kvadratkilometer (Setermoen). Hadde det enda vært i Sverige. Der betyr by landsby. En norsk gjennomsnittsby har rett nok godt over 30 000 innbyggere i tettstedet. Men by er i Norge et utvannet, for ikke å si uttynnet begrep. Vi kan bøte på dette med å sette en nedre grense for innbyggertall i et tettsted som kaller seg by. Tallet 10 000 byr seg (unnskyld uttrykket) frem.

– Pål Gulbrandsen, *Tidsskriftet*
pal.gulbrandsen@legeforeningen.no

Litteratur

1. Standard for kommuneklassifisering 1994. Oslo: Statistisk sentralbyrå, 1994.
2. NAF Veibok 2001. Oslo: Norges Automobilforbund, 2001.
3. <http://www.kommunal-rapport.no/index.db2?id=3725> (31.10.2001).

Foto SAMFOTO